

25 lat | RZECZNIK PRAW
OBYWATELSKICH

15 lipca 1987 r. Sejm uchwalił ustawę o Rzeczniku Praw Obywatelskich
1 stycznia 1988 r. Rzecznik Praw Obywatelskich rozpoczął działalność

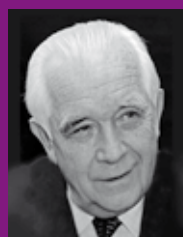
POCZET RZECZNIKÓW:

Ewa Łętowska
1987-1992

Tadeusz Zieliński
1992-1996

Adam Zieliński
1996-2000

Andrzej Zoll
2000-2006

Janusz Kochanowski
2006-2010

Irena Lipowicz
od 2010

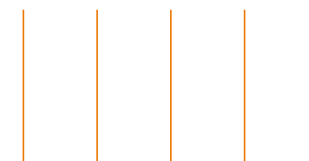

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

PRZECIW DYSKRYMINACJI PORADNIK RPO

**Czujesz się dyskryminowany?
Chcesz poznać swoje prawa?
Jak Rzecznik może Ci pomóc?**

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH
Aleja Solidarności 77, 00-090 Warszawa
tel.: +48 22 55 17 700
www.rpo.gov.pl

PEŁNOMOCNICY TERENOWI RPO:
Pełnomocnik Terenowy RPO w Gdańsku
ul. Chmielna 54/57, 80-748 Gdańsk
tel.: +48 58 76 47 302
Pełnomocnik Terenowy RPO w Katowicach
ul. Jagiellońska 25, 40-032 Katowice
tel.: +48 32 72 86 800
Pełnomocnik Terenowy RPO we Wrocławiu
ul. Wierzbowa 5, 50-056 Wrocław
tel.: +48 71 34 69 115

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

PRZECIW DYSKRYMINACJI

PORADNIK RZECZNIKA
PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa 2013

BIULETYN RPO – Materiały nr 78
Przeciw dyskryminacji. Poradnik RPO

Redaktor Naczelny:

Stanisław Trociuk

Opracowanie:

Publikacja przygotowana w Zespole Prawa Konstytucyjnego
i Międzynarodowego w Biurze RPO – Wydział Prawa Antydyskryminacyjnego

Redakcja:

Anna Mazurczak

Autorzy:

Anna Błaszczak, Anna Mazurczak, Anna Chabiera, Justyna Gacek,
Rafał Gutowski, Krzysztof Kurowski, Katarzyna Wilkołaska-Żuromska.

Wydawca:

Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich
al. Solidarności 77, 00-090 Warszawa
www.rpo.gov.pl
Infolinia Obywatelska 800 676 676

© Copyright by Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich
Warszawa 2013

Skrót do cytowania:

Biuletyn RPO-Mat. nr 78
--

ISSN 0860-8334

Oddano do składu w styczniu 2013 r.
Podpisano do druku w styczniu 2013 r.
Nakład: 5000 egz.

Projekt okładki: Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzcyk

Opracowanie DTP, korekta, druk i oprawa:

Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzcyk, www.grzeg.com.pl

PRZECIW DYSKRYMINACJI

Czujesz się dyskryminowany? Nie wiesz jak bronić swoich praw?
Jak Rzecznik Praw Obywatelskich może Ci pomóc?

- ◆ Miałeś problem z uzyskaniem urlopu ojcowskiego?
- ◆ Pomimo posiadania odpowiednich kwalifikacji nie jesteś awansowana?
- ◆ Odmówiono Ci wejścia do restauracji z psem asystentem?
- ◆ Jesteś narażony na złośliwości, dokuczliwe i obraźliwe wyzwiska w swoim miejscu pracy z powodu Twojej narodowości?
- ◆ Odmówiono przyjęcia do szkoły Twojego dziecka tylko dlatego, że cierpi z powodu autyzmu, hemofilii lub innej choroby?
- ◆ Twoje dziecko jest gorzej traktowane, bo nie uczęszcza na lekcje religii?
- ◆ Pracodawca rozwiązał z Tobą umowę o pracę wyłącznie z powodu osiągnięcia przez Ciebie wieku emerytalnego?
- ◆ Nie otrzymałeś informacji o stanie zdrowia partnera tej samej płci, choć wskazał Cię jako osobę bliską?
- ◆ Czy jesteś gorzej traktowany w innych sytuacjach ze względu na Twoją cechę osobistą, taką jak wiek, płeć, orientacja seksualna, tożsamość płciowa, narodowość, pochodzenie etniczne, rasa, religia, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność lub inne cechy?

Być może jesteś ofiarą dyskryminacji!

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Płeć	12
Wiek	15
Niepełnosprawność	18
Rasa, narodowość i pochodzenie etniczne	22
Orientacja seksualna i tożsamość płciowa	25
Religia, wyznanie, światopogląd	28
Inne	31
Jakie środki prawne – sądowe i pozasądowe – przysługują osobom, które doświadczyły dyskryminacji?	32
– wniosek do Rzecznika Praw Obywatelskich	32
– pozew cywilny	36
– zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa	38
– skarga do Państwowej Inspekcji Pracy, odszkodowanie od pracodawcy, postępowanie pojednawcze przed komisją pojednawczą	40
Pozasądowe środki działania, możliwe do podjęcia w sprawach naruszenia zasady równego traktowania	42
– wniosek do Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych	42
– wniosek do Rzecznika Praw Pacjenta	43
– skarga do Rzecznika Ubezpieczonych	43
– powiatowy lub miejski rzecznik konsumentów	44
– skarga do Rzecznika Praw Dziecka	44
– skarga do Prezesa Urzędu Lotnictwa Cywilnego	45
Organizacje pozarządowe	46
Kontakt z Rzecznikiem Praw Obywatelskich	47

WSTĘP

Na mocy ustawy z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania, Rzecznikowi Praw Obywatelskich – obok Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania powierzono wykonywanie zadań dotyczących realizacji zasady równego traktowania. Przedstawiamy Państwu broszurę, która zawiera informacje o zasadzie równego traktowania, przykłady jej naruszenia i opis działań podejmowanych w takich przypadkach przez Rzecznika Praw Obywatelskich. Broszura ta skierowana jest przede wszystkim do osób, które narażone są na dyskryminację ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, narodowość, pochodzenie etniczne, orientację seksualną, tożsamość płciową, religię, wyznanie, światopogląd lub inną cechę osobistą. W broszurze wskazano przepisy prawa, które zakazują dyskryminacji oraz środki prawne możliwe do podjęcia przez każdą osobę, która jej doświadczyła. Broszura ma na celu zachęcenie do zawiadamiania Rzecznika Praw Obywatelskich o przypadkach dyskryminacji. Skierowana jest również do osób zainteresowanych tematyką równego traktowania i potencjalnych świadków dyskryminacji.

Dyskryminacja bezpośrednia – gorsze, **nierówne traktowanie, niemające obiektywnego i racjonalnego uzasadnienia**, ze względu na jakąś **właściwość lub cechę osobistą**, np. płeć, rasę, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, orientację seksualną, wiek, przekonania, w porównaniu do tego, **jak są, były lub byłyby** traktowane inne osoby znajdujące się w podobnej sytuacji.

Przykład: odmowa zapisania do szkoły dziecka chorego na autyzm, hemofilię lub inną chorobę, zatrudnianie wyłącznie mężczyzn na kierowniczych stanowiskach i nieawansowanie kobiet pomimo posiadania przez nie równorzędnych lub wyższych kwalifikacji zawodowych.

Dyskryminacja pośrednia – traktowanie **w ten sam sposób** osób będących **w różnej sytuacji** poprzez stosowanie pozornie neutralnego przepisu, kryterium lub praktyki, które może prowadzić do szczególnie niekorzystnej sytuacji dla określonych osób, posiadających cechę chronioną (np. płeć, rasę, narodowość, niepełnosprawność i inne).

Przykład: odmowa wejścia do restauracji z psem asystentem, brak niezbędnych ułatwień dla osoby z niepełnosprawnością w miejscu pracy, brak podjęcia pilnej interwencji lekarskiej wobec osoby starszej, pomimo tego, że wiąże się to dla niej z poważniejszymi konsekwencjami niż dla osoby młodej.

Do dyskryminacji dochodzi nie tylko, gdy brakuje obiektywnego uzasadnienia różnicy traktowania osób będących w takiej samej sytuacji, ale także wtedy gdy **pozornie neutralne warunki, kryteria lub praktyki**, stosowane są na równi wobec wszystkich, lecz **w sposób szczególny dotyczą pewną grupę społeczną**.

wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 28 września 2011 r.
(sygn. akt I ACa 300/11)

Molestowanie – szczególny rodzaj dyskryminacji – niepożądane zachowanie związane z cechą chronioną, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności określonej osoby lub stworzenie zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub obraźliwej atmosfery wokół niej.

Przykład: złośliwości i dokuczliwe i obraźliwe wyzwiska w miejscu pracy z powodu narodowości.

Molestowanie seksualne – niepożądane zachowanie werbalne, niewerbalne lub fizyczne mające charakter seksualny.

Przykład: składanie uporczywych propozycji seksualnych lub niechcianych i natrętnych komentarzy czy aluzji o charakterze seksualnym odnoszących się do wyglądu fizycznego.

Nakłanianie do dyskryminacji – wyraźna preferencja lub zachęta do traktowania konkretnych osób w sposób mniej korzystny ze względu na jedną z cech chronionych.

Przykład: wydawanie poleceń służbowych dotyczących gorszego traktowania osób należących do określonej grupy, np. wyraźne wskazanie w wewnętrznych instrukcjach obowiązujących pracowników banków, że osoby starsze są szczególnie podatne na manipulacje lub wydanie polecenia ochroniarzom odmawiania wstępu do klubu osobom należącym do określonej grupy narodowej lub etnicznej.

Nierówne traktowanie a dyskryminacja

Dyskryminacja to nierówne traktowanie ze względu na jakąś szczególną, prawnie chronioną cechę, np. płeć, niepełnosprawność, rasę, narodowość. Zatem nie każde odmienne traktowanie określonych osób jest dyskryminacją – niekiedy odmienne traktowanie jest uzasadnione, np. może prowadzić do wyrównania sytuacji osób szczególnie narażonych na dyskryminację. Jest to tzw. **dyskryminacja pozytywna**, np. wyrównywanie szans osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy.

Dyskryminacja pozytywna – nie stanowi naruszenia zasady równego traktowania podejmowanie działań służących zapobieganiu nierównemu traktowaniu lub wyrównywaniu niedogodności związanych z nierównym traktowaniem, u podstaw których leży np. płeć, wiek, niepełnosprawność, rasa, narodowość i pochodzenie etniczne, orientacja seksualna i tożsamość płciowa, religia, wyznanie lub światopogląd.

art. 11 ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej
w zakresie równego traktowania

Dyskryminacja jest niezgodna z prawem

Zasadę równego traktowania wyraża **art. 32 Konstytucji**, zgodnie z którym, **wszyscy są wobec prawa równi i wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne**. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny. Konstytucja nakazuje zatem równe traktowanie i zakazuje dyskryminacji we wszystkich obszarach życia i bez względu na przyczyny.

To ważne, bo różne akty prawne zakazujące dyskryminacji mają różne zakresy zastosowania – np. **Kodeks pracy** zawiera przepisy dotyczące relacji pomiędzy pracownikiem a pracodawcą, **ustawa o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania** zakazuje nierównego traktowania m.in. w zakresie opieki zdrowotnej oraz oświaty i szkolnictwa wyższego jedynie ze względu na rasę, pochodzenie etniczne lub narodowość.

Z jakich przyczyn nie można być dyskryminowanym?

Jak wyżej wspomniano, **Konstytucja nakazuje równe traktowanie przez władze publiczne i zakazuje dyskryminacji we wszystkich obszarach życia i z jakiejkolwiek przyczyny**. Istnieją jednak grupy szczególnie narażone na dyskryminację – poniżej omówiono przykłady sytuacji uznanych za dyskryminację ze względu na:

- ◆ płeć,
- ◆ wiek,
- ◆ niepełnosprawność,
- ◆ rasę, narodowość i pochodzenie etniczne,
- ◆ orientację seksualną i tożsamość płciową,
- ◆ religię, wyznanie, światopogląd,

ale pamiętać należy, że katalog tych przesłanek jest otwarty, a więc zakazem dyskryminacji są objęte sytuacje, w których **określone osoby mogą być gorzej traktowane ze względu na inne swoje cechy osobiste**, np. stan zdrowia, pochodzenie społeczne, obywatelstwo, sytuację rodzinną i majątkową, język...

foto: ddp images/Forum

PŁEĆ

Dyskryminacja ze względu na płeć to nierówne traktowanie kobiet lub mężczyzn ze względu na ich przynależność do danej płci, które nie jest uzasadnione obiektywnymi przesłankami. Dyskryminacja ze względu na płeć ma miejsce również w sytuacji, w której kobiety dyskryminują inne kobiety, a mężczyźni dyskryminują innych mężczyzn. Przejawem dyskryminacji ze względu na płeć jest również utrwalanie stereotypów dotyczących społecznych i kulturowych wzorców zachowania mężczyzn i kobiet, opierających się na przekonaniu o niższości lub wyższości jednej z płci.

Ustawa o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania **zakazuje** nierównego traktowania osób fizycznych ze względu na płeć w obszarze:

- ◆ **dostępu i warunków korzystania z zabezpieczenia społecznego, usług**, w tym usług mieszkaniowych, rzeczy oraz nabywania praw lub energii, jeżeli są one oferowane publicznie,
- ◆ **zatrudnienia**, m.in. w zakresie podejmowania kształcenia zawodowego, warunków podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej lub zawodowej.

Zgodnie z art. 32 Konstytucji wszyscy są wobec prawa równi i nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny – jeżeli więc określona osoba jest gorzej traktowana ze względu na swoją płeć w innych obszarach niż wyżej wymienione, również mamy do czynienia z dyskryminacją.

Kobieta i mężczyzna w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym.

art. 33 ust. 1 Konstytucji RP

Przykłady dyskryminacji ze względu na płeć:

- ◆ stosowanie wobec kobiet przemocy fizycznej, psychicznej, ekonomicznej, motywowane przekonaniem o niższości tej płci,
- ◆ ograniczenia w dostępie do awansu zawodowego, nieuzasadnione różnicowanie wynagrodzeń za pracę jednakowej wartości ze względu na płeć (np. w związku z urlopem macierzyńskim lub ojcowskim),
- ◆ formułowanie ogłoszeń o pracę w sposób eliminujący jedną z płci (podanie nazwy stanowiska wyłącznie w formie męskiej lub żeńskiej – kelnerka, ekspedientka, asystentka, operator wózka widłowego, maszynista),
- ◆ stosowanie nazw zawodów i stanowisk wyłącznie w formie żeńskiej lub męskiej mające na celu dyskryminację jednej z płci,
- ◆ utrwalanie stereotypowych wizerunków kobiet i mężczyzn w reklamach.

45% kobiet w UE deklaruje, że co najmniej raz padło ofiarą przemocy ze względu na płeć. **40–45% kobiet** było napastowanych seksualnie w pracy. Szacuje się, że w Europie w wyniku przemocy ze względu na płeć codziennie umiera **7 kobiet**.

Barometr 2011, *National Action Plan on Violence against Women in the UE*, Europejskie Lobby Kobiet, sierpień 2011

Przykłady spraw podejmowanych przez Rzecznika Praw Obywatelskich:

- ◆ Rzecznik skierował do Trybunału Konstytucyjnego wniosek w sprawie braku możliwości skorzystania z prawa do sprawowania opieki na dzieckiem do lat 14 przez policjanta – mężczyznę w sytuacji, gdy wychowuje dziecko wspólnie z kobietą niebędącą funkcjonariuszką policji,
- ◆ Rzecznik skierował wystąpienie do Pełnomocniczki Rządu ds. Równego Traktowania w sprawie braku równowagi w obsadzaniu wyższych stanowisk w przedsiębiorstwach ze względu na płeć,
- ◆ Rzecznik interweniował również w sprawach dotyczących odmowy przyjęcia kobiet do służby w Tatrzańskim Ochotniczym Pogotowiu Ratunkowym i Straży Pożarnej,
- ◆ Rzecznik skierował wystąpienie do Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie problemu w uzyskaniu urlopu ojcowskiego przez ojca adoptującego dziecko, które ukończyło rok życia – w wyniku starań Rzecznika zmienione zostały przepisy Kodeksu Pracy i prawo do urlopu ojcowskiego przysługuje również po ukończeniu przez dziecko adoptowane pierwszego roku życia.

Przemoc wiąże się także z dużymi kosztami: szacuje się, że roczny koszt przemocy wobec kobiet w 47 państwach należących do Rady Europy wynosi co najmniej **32 mld euro**.

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego
w sprawie zwalczania przemocy wobec kobiet, Bruksela 2012

fot. ddp images/Forum

WIEK

Z dyskryminacją ze względu na wiek mamy do czynienia w sytuacji, gdy określona osoba jest, była lub byłaby gorzej traktowana ze względu na swój wiek. Przejawem dyskryminacji ze względu na wiek jest również przemoc wobec osób starszych, która może być zdefiniowana jako pojedyncze lub powtarzające się działanie lub brak odpowiedniego działania występujące w jakiegokolwiek relacji, w której oczekuje się zaufania, a która powoduje krzywdę bądź cierpienie osoby starszej.

Ustawa o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania **zakazuje** nierównego traktowania osób fizycznych ze względu na wiek w obszarze **zatrudnienia**, m.in.:

- ◆ w zakresie podejmowania kształcenia zawodowego,
- ◆ warunków podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej lub zawodowej,
- ◆ przystępowania do związków zawodowych, organizacji pracodawców lub samorządów zawodowych i działania w nich,
- ◆ dostępu i warunków korzystania z instrumentów rynku pracy i usług rynku pracy.

Zgodnie z art. 32 Konstytucji wszyscy są wobec prawa równi i nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny – jeżeli więc określona osoba jest gorzej traktowana ze względu na swój wiek w innych obszarach niż wyżej wymienione, również mamy do czynienia z dyskryminacją.

Przykłady sytuacji uznanych za dyskryminację w Polsce lub w innych krajach Unii Europejskiej:

- ◆ odmowa wydania karty kredytowej osobie starszej wyłącznie z powodu jej wieku,
- ◆ formułowanie ogłoszeń o pracę w sposób dyskryminujący – poszukiwanie, bez racjonalnego uzasadnienia, wyłącznie „młodych” osób, czy osób w określonym wieku,
- ◆ utrwalanie w przekazie reklamowym wizerunku osób starszych jako bezwolnych i nieporadnych,
- ◆ brak podjęcia pilnej interwencji lekarskiej wobec osoby starszej z powodu jej wieku, pomimo tego, że wiąże się to dla niej z poważniejszymi konsekwencjami niż dla osoby młodej,

- ◆ odmowa awansowania lub zatrudnienia osoby młodej pomimo posiadania przez nią wysokich kwalifikacji zawodowych oraz uzyskiwania lepszych wyników pracy w porównaniu do starszych pracowników,
- ◆ stosowanie przemocy fizycznej, psychologicznej, finansowej, materialnej, nadużycia seksualne, a także zaniedbania osób starszych z powodu ich wieku, również nieintencjonalne.

Przykłady spraw podejmowanych przez Rzecznika Praw Obywatelskich:

- ◆ Rzecznik wystąpił do banku w sprawie praktyki odmowy wydawania kart kredytowych klientom powyżej 70 roku życia,
- ◆ Rzecznik podjął interwencję w sprawie przepisów pragmatyk pracowniczych dotyczących rozwiązywania stosunków pracy z pracownikami w związku z osiągnięciem wieku emerytalnego i nabyciem uprawnień do emerytury,
- ◆ Rzecznik wystąpił do Komendanta Głównego Straży Granicznej w sprawie odmowy dopuszczenia do rekrutacji kandydatów na funkcjonariuszy powyżej 35 roku życia,
- ◆ Rzecznik wystąpił do organu władzy publicznej w sprawie ograniczenia w przetargu publicznym wieku pracowników ochrony archiwum do 40 roku życia,
- ◆ Rzecznik skierował pytanie prawne do Sądu Najwyższego, w następstwie czego Sąd ten podjął uchwałę, zgodnie z którą osiągnięcie wieku emerytalnego nie może być wyłączną przesłanką rozwiązania umowy o pracę.

foto. Grzegorz Klatka/Forum

NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ

Dyskryminacja ze względu na niepełnosprawność zachodzi, kiedy dana osoba była, jest lub byłaby traktowana mniej korzystnie niż inna osoba w porównywalnej sytuacji ze względu na swoją niepełnosprawność. Dyskryminacją ze względu na niepełnosprawność jest także odmowa racjonalnego dostosowania rozumianego jako konieczne i stosowne modyfikacje oraz adaptacje, niepociągające za sobą nieproporcjonalnego i nadmiernego obciążenia, które są niezbędne w określonych przypadkach dla zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwości egzekwowania i korzystania z wszystkich praw człowieka.

O zakazie dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność mowa jest m.in. w ratyfikowanej przez Polskę **Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych**.

Zgodnie z Konwencją, do osób niepełnosprawnych zalicza się osoby z długotrwale obniżoną sprawnością fizyczną, umyślo-

wą, intelektualną lub w zakresie zmysłów, która w oddziaływaniu z różnymi barierami może ograniczać ich pełne i efektywne uczestnictwo w życiu społecznym na równych zasadach z innymi osobami.

Według wyników Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku liczba osób z niepełnosprawnościami ogółem wynosi w Polsce blisko **5,5 mln**, w tym około **4,5 mln** posiada prawne potwierdzenie faktu niepełnosprawności, a **4,3 mln** spośród nich stanowią osoby w wieku 15 lat i więcej.

Ustawa o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania **zakazuje** nierównego traktowania osób fizycznych ze względu na niepełnosprawność przede wszystkim w obszarze **zatrudnienia**, m.in.:

- ◆ w zakresie podejmowania kształcenia zawodowego,
- ◆ warunków podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej lub zawodowej,
- ◆ przystępowania do związków zawodowych, organizacji pracodawców lub samorządów zawodowych i działania w nich,
- ◆ dostępu i warunków korzystania z instrumentów rynku pracy i usług rynku pracy.

Zgodnie z art. 32 Konstytucji wszyscy są wobec prawa równi i nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny – jeżeli więc określona osoba jest gorzej traktowana ze względu na swoją niepełnosprawność w innych obszarach niż wyżej wymienione, również mamy do czynienia z dyskryminacją.

Przykłady sytuacji uznanych za dyskryminację w Polsce lub w innych krajach Unii Europejskiej:

- ◆ odmowa przyjęcia do pracy ze względu na niepełnosprawność kandydata, brak zastosowania racjonalnego dostosowania stanowiska pracy do potrzeb osoby z niepełnosprawnością,
- ◆ odmowa wpuszczenia do miejsca publicznego osoby z niepełnosprawnością z psem asystującym,
- ◆ traktowanie pracownika mniej korzystnie w związku z niepełnosprawnością jego dziecka,
- ◆ umieszczanie w domu pomocy społecznej osoby nieposiadającej pełnej zdolności do czynności prawnych przez opiekuna prawnego/kuratora wbrew jej woli i bez kontroli sądu,
- ◆ odmowa zabrania na pokład samolotu osoby posiadającej ważny bilet ze względu na jej niepełnosprawność.

Przykłady spraw podejmowanych przez Rzecznika Praw Obywatelskich:

- ◆ Rzecznik zgłosił udział w postępowaniu sądowym w sprawie odmowy wydania przez Urząd Stanu Cywilnego zgody na zawarcie małżeństwa przez osobę z niepełnosprawnością intelektualną,
- ◆ Rzecznik wystąpił do Ministra Sprawiedliwości w sprawie potrzeby wprowadzenia zmian w kształcie instytucji ubezwłasnowolnienia w polskim systemie prawnym – obecnie trwają prace w tym zakresie,
- ◆ Rzecznik podejmował interwencje w sprawie nienależytego wykonywania przez organy wykonawcze gmin obowiązku zapewnienia przewozu uczniom z niepełnosprawnością z miejsca zamieszkania do odpowiedniej szkoły,
- ◆ Rzecznik przeprowadził kontrole lokali wyborczych pod kątem ich dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnością,

- ◆ Rzecznik wystosował wystąpienie do rektorów uczelni wyższych w sprawie wprowadzenia zasad uniwersalnego projektowania do programów kierunków studiów związanych z tworzeniem środowiska zabudowanego,
- ◆ Rzecznik wystąpił do Ministra Sprawiedliwości w sprawie rozważenia wprowadzenia zmian do przepisów rozporządzeń w celu umożliwienia dostosowania formy egzaminów dla tłumaczy przysięgłych oraz egzaminów wstępnych i kończących aplikację ogólną, adwokacką, radcowską i notarialną do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

fot. Cultura/Forum

RASA, NARODOWOŚĆ I POCHODZENIE ETNICZNE

Dyskryminacja ze względu na rasę, narodowość lub pochodzenie etniczne polega na mniej korzystnym traktowaniu w porównaniu do tego, jak są, były lub byłyby traktowane inne osoby w podobnej sytuacji, z uwagi na określoną rasę, narodowość lub pochodzenie etniczne.

Ustawa o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania **zakazuje** nierównego traktowania osób fizycznych ze względu na rasę, pochodzenie etniczne lub narodowość w obszarze:

- ◆ **dostępu i warunków korzystania z zabezpieczenia społecznego, usług**, w tym usług mieszkaniowych, rzeczy oraz nabywania praw lub energii, jeżeli są one oferowane publicznie,
- ◆ **opieki zdrowotnej oraz oświaty i szkolnictwa wyższego**,
- ◆ **zatrudnienia**, m.in. w zakresie podejmowania kształcenia zawodowego, warunków podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej lub zawodowej.

Zgodnie z art. 32 Konstytucji wszyscy są wobec prawa równi i nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny – jeżeli więc określona osoba jest gorzej traktowana ze względu na swoją rasę, narodowość lub pochodzenie etniczne w innych obszarach niż wyżej wymienione, również mamy do czynienia z dyskryminacją.

Przykłady dyskryminacji ze względu na rasę, narodowość lub pochodzenie etniczne:

- ◆ odmowa przyjęcia do pracy osoby należącej do określonej mniejszości narodowej lub etnicznej pomimo posiadania równorzędnych lub wyższych kwalifikacji zawodowych,
- ◆ odmowa wstępu osobie o określonym pochodzeniu etnicznym lub narodowym do restauracji, kawiarni, dyskoteki lub odmowa jej obsługi w banku lub innym punkcie usługowym,
- ◆ odmowa przyjęcia do szpitala, przychodni zdrowia lub gabinetu lekarskiego z powodu pochodzenia etnicznego,
- ◆ osiedlanie osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych tylko w określonych miejscowościach lub dzielnicach większych miast lub oferowanie gorszego standardu zamieszkania,
- ◆ złe traktowanie, kierowanie obraźliwych słów, wyśmiewanie z powodu przynależności rasowej lub etnicznej w szkole lub w miejscu zatrudnienia.

Odmowa wstępu do klubu z uwagi na pochodzenie narodowe lub etniczne klienta może stanowić naruszenie dóbr osobistych oraz zasady równego traktowania w dostępie do usług oferowanych publicznie, chyba że opiera się na obiektywnych kryteriach nieodnoszących się zbiorowo do żadnej grupy narodowościowej lub etnicznej.

wyrok Sądu Okręgowego w Poznaniu z dnia 24 października 2011 r.
(sygn. akt I C 592/11)

Działania podejmowane przez Rzecznika Praw Obywatelskich:

- ◆ z inicjatywy Rzecznika odbyło się spotkanie w sprawie selekcji w klubach nocnych na terenie Warszawy i odmowy wstępu określonym osobom, ze względu na ich rasę – obecnie w Warszawie obowiązuje wzór umowy najmu pomiędzy miastem a właścicielem klubu, w której mowa jest o zakazie dyskryminacji poprzez stosowanie selekcji,
- ◆ Rzecznik podjął interwencję w sprawie realizacji prawa mniejszości litewskiej do nauczania języka litewskiego i w języku litewskim,
- ◆ Rzecznik wielokrotnie podkreślał potrzebę realizacji w szkołach programów edukacyjnych poświęconych przeciwdziałaniu rasizmowi,
- ◆ Rzecznik prowadzi ponadto monitoring postępowań prokuratorskich dotyczących przestępstw z nienawiści na tle rasowym, narodowościowym i etnicznym, m.in. spraw dewastacji i bezczeszczenia pomników upamiętniających zamordowanych Żydów i żydowskich cmentarzy oraz wygłaszania hasel nawołujących do przemocy na tle rasistowskim.

foto. Andrzej Rubis/Forum

ORIENTACJA SEKSUALNA I TOŻSAMOŚĆ PŁCIOWA

Dyskryminacja ze względu na orientację seksualną lub tożsamość płciową polega na nierównym traktowaniu w związku z prawdziwą bądź domniemaną orientacją seksualną lub poczuciem przynależności do określonej płci, przy czym problem ten dotyczy najczęściej osób nieheteroseksualnych – homoseksualistów (gejów i lesbijek) i biseksualistów oraz osób transpłciowych (LGBT – lesbian, gay, bisexual, transgender).

Ustawa o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania **zakazuje** nierównego traktowania osób fizycznych ze względu na orientację seksualną przede wszystkim w obszarze **zatrudnienia**, m.in.:

- ◆ w zakresie podejmowania kształcenia zawodowego,
- ◆ warunków podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej lub zawodowej,
- ◆ przystępowania do związków zawodowych, organizacji pracodawców lub samorządów zawodowych i działania w nich,

- ◆ dostępu i warunków korzystania z instrumentów rynku pracy i usług rynku pracy.

Zgodnie z art. 32 Konstytucji wszyscy są wobec prawa równi i nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny – jeżeli więc określona osoba jest gorzej traktowana ze względu na swoją orientację seksualną lub tożsamość płciową w innych obszarach niż wyżej wymienione, również mamy do czynienia z dyskryminacją.

Przykłady sytuacji uznanych za dyskryminację w Polsce lub w innych krajach Unii Europejskiej:

- ◆ stosowanie przemocy fizycznej i psychicznej motywowane homofobią,
- ◆ uniemożliwienie wstąpienia w stosunek najmu po zmarłym partnerze tej samej płci,
- ◆ odmowa przyjęcia do pracy, rozwiązanie umowy o pracę z powodu orientacji seksualnej,
- ◆ uniemożliwienie obecności przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych partnerowi tej samej płci, wskazanemu jako osoba bliska pacjenta oraz nieudzielanie mu informacji o stanie zdrowia partnera,
- ◆ wyproszenie z restauracji pary homoseksualnej wyłącznie z powodu orientacji seksualnej,
- ◆ odmowa wynajęcia pokoju hotelowego parze homoseksualnej wyłącznie z powodu orientacji seksualnej.

Przykłady spraw podejmowanych przez Rzecznika Praw Obywatelskich:

- ◆ Rzecznik skierował wystąpienie do Ministra Sprawiedliwości w sprawie konieczności uchwalenia kompleksowego aktu praw-

nego dotyczącego osób transseksualnych i prawnej drogi zmiany płci metrykalnej – Minister Sprawiedliwości podzielił poglądy wyrażone przez Rzecznika i dostrzegł potrzebę powołania międzyresortowego zespołu do spraw opracowania stosownych rozwiązań prawnych,

- ◆ Rzecznik interweniował w sprawie odmowy objęcia przez towarzystwo ubezpieczeń ochroną ubezpieczeniową osób pozostających w związku jedнопłciowym – ubezpieczyciel po interwencji Rzecznika podjął decyzję o udzieleniu ochrony ubezpieczeniowej skarżącym,
- ◆ Rzecznik skierował apelację w sprawie rejestracji przez Sąd Okręgowy w Warszawie symbolu „zakaz pedałowania” Narodowego Odrodzenia Polski, który nie służył identyfikacji tej partii, ale stanowił manifestację poglądów jej przedstawicieli – apelacja Rzecznika została uwzględniona przez Sąd Apelacyjny i sprawa została przekazana do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu,
- ◆ Rzecznik interweniował w sprawie braku przepisów regulujących kwestie zmiany danych osobowych w świadectwie pracy, w sytuacji zmiany płci przez byłego pracownika – po interwencji Rzecznika, Minister Pracy i Polityki Społecznej skierował do uzgodnień międzyresortowych projekt założeń zmiany przepisów dotyczących treści świadectw pracy.

fot. Piotr Matecki/Forum

RELIGIA, WYZNANIE, ŚWIATOPOGŁĄD

Dyskryminacja ze względu na religię, wyznanie lub światopogląd polega na mniej korzystnym traktowaniu w porównaniu do tego, jak są, były lub byłyby traktowane inne osoby w podobnej sytuacji, z uwagi na określoną religię, wyznanie lub światopogląd.

Ustawa o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania **zakazuje** nierównego traktowania osób fizycznych ze względu na religię, wyznanie lub światopogląd w obszarze **zatrudnienia**, m.in.:

- ◆ w zakresie podejmowania kształcenia zawodowego,
- ◆ warunków podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej lub zawodowej,
- ◆ przystępowania do związków zawodowych, organizacji pracodawców lub samorządów zawodowych i działania w nich,
- ◆ dostępu i warunków korzystania z instrumentów rynku pracy i usług rynku pracy.

Przepisów tych **nie stosuje się** w zakresie ograniczania przez kościoły i inne związki wyznaniowe, a także organizacje, których etyka opiera się na religii, wyznaniu lub światopoglądzie, dostępu do działalności zawodowej oraz jej wykonywania ze względu na religię, wyznanie lub światopogląd, jeżeli rodzaj lub warunki wykonywania takiej działalności powodują, że religia, wyznanie lub światopogląd są rzeczywistym i decydującym wymaganiem zawodowym stawianym danej osobie fizycznej, proporcjonalnym do osiągnięcia zgodnego z prawem celu różnicowania sytuacji tej osoby.

Zgodnie z art. 32 Konstytucji wszyscy są wobec prawa równi i nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny – jeżeli więc określona osoba jest gorzej traktowana ze względu na swoją religię, wyznanie lub światopogląd w innych obszarach niż wyżej wymienione, również mamy do czynienia z dyskryminacją.

Przykłady dyskryminacji ze względu na religię, wyznanie lub światopogląd:

- ◆ uzależnienie zatrudnienia od wyznawania lub niewyznawania określonej religii (nie dotyczy to zatrudnienia nauczyciela religii lub osoby duchownej),
- ◆ odmowa awansowania lub zwolnienia pracownika z pracy w związku z wyznawaną przez niego religią,
- ◆ odmowa zwolnienia od pracy w dni będące świętami religijnymi w celu uniemożliwienia pracownikowi uczestniczenia w obrzędach religijnych,
- ◆ ustanowienie obowiązku uczestniczenia w obrzędach religijnych przez uczniów bądź pracowników szkoły,

- ◆ zobowiązanie funkcjonariuszy służby interwencyjnych lub ratowniczych do składania przysięgi odwołującej się do określonej religii, bądź odbieranie przysięgi w trakcie obrzędów religijnych przy czynnej obecności osoby duchownej.

Działania podejmowane przez Rzecznika Praw Obywatelskich:

- ◆ Rzecznik interweniował w sprawie organizacji egzaminów państwowych wyłącznie w soboty, co uniemożliwiało przystąpienie do tych egzaminów wiernym Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego – Minister Zdrowia zapewnił Rzecznika, że dotoży wszelkich starań, aby Lekarski Egzamin Państwowy i Lekarsko-Dentystyczny Egzamin Państwowy organizowane były w inne dni niż sobota,
- ◆ Rzecznik interweniował w sprawie nieprawidłowości w organizowaniu lekcji religii i etyki w szkołach publicznych,
- ◆ Rzecznik monitoruje także postępowania prokuratorskie w sprawach dewastacji cmentarzy żydowskich oraz synagog.

INNE...

Należy pamiętać, że zgodnie z Konstytucją **wszyscy są wobec prawa równi i nikt nie może być dyskryminowany** w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym **z jakiegokolwiek przyczyny** – jeżeli więc określona osoba jest gorzej traktowana ze względu na swoją cechę osobistą inną niż wymienione w ustawie o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania, również mamy do czynienia z dyskryminacją.

Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. **Nikt nie może być dyskryminowany** w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym **z jakiegokolwiek przyczyny**.

art. 32 Konstytucji RP

JAKIE ŚRODKI PRAWNE – SĄDOWE I POZASĄDOWE – PRZYSŁUGUJĄ OSOBOM, KTÓRE DOŚWIADCZYŁY DYSKRYMINACJI?

Wniosek do Rzecznika Praw Obywatelskich

1 stycznia 2011 r. weszła w życie ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. *o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania*. Zgodnie z jej przepisami, **Rzecznik Praw Obywatelskich wykonuje zadania związane z realizacją zasady równego traktowania.**

Rzecznik zajmuje się zatem sprawami osób, które doświadczyły dyskryminacji lub były świadkami sytuacji opisanych w poprzednich rozdziałach – takie osoby mogą złożyć bezpłatny wniosek do Rzecznika Praw Obywatelskich w dowolnej formie.

Do Rzecznika można zwrócić się pisemnie – wysyłając list, e-mail, za pośrednictwem elektronicznej skrzynki podawczej lub formularza elektronicznego (dostępnych na stronie www.rpo.gov.pl), telefonicznie, osobiście. Rzecznik ma też możliwość przyjmowania skarg od osób głuchych (zapewnia pomoc tłumacza języka migowego).

Skargę możesz złożyć z pomocą **tłumacza języka migowego!**
Zgłoś taką potrzebę przed wizytą u Rzecznika.

Rzecznik Praw Obywatelskich może podejmować sprawy **naruszenia zasady równego traktowania przez organy władzy publicznej**, przy czym dotyczy to również organów, organizacji lub instytucji, które wykonują władztwo publiczne – a więc np. urząd gminy, szpital, organy

samorządu zawodowego, organy szkoły wyższej. W sprawach naruszenia zasady równego traktowania przez podmioty prywatne, Rzecznik może wskazać wnioskodawcy przysługujące mu środki działania. Rzecznik może również zwrócić się do organów państwowych, które powinny zareagować na naruszenie zasady równego traktowania przez podmiot prawa prywatnego (np. do Państwowej Inspekcji Pracy).

Każda informacja o zdarzeniach związanych z naruszeniem zasady równego traktowania jest dla Rzecznika bardzo cenna.

Rzecznik Praw Obywatelskich może podjąć interwencję **w sprawach indywidualnych wniosków obywateli**. Na podstawie otrzymanych skarg Rzecznik kieruje też wystąpienia generalne do organów państwa. O problemach, którymi powinien się zająć w związku z przestrzeganiem zasady równego traktowania, Rzecznik może dowiedzieć się przede wszystkim dzięki indywidualnym wnioskom składanym przez osoby narażone na dyskryminację.

Rzecznik nie rozpatruje skarg anonimowych – możesz jednak **zastrzec swoje dane osobowe** do wyłącznej wiadomości RPO.

Rzecznik po otrzymaniu wniosku może podjąć postępowanie wyjaśniające – w toku tego postępowania Rzecznik może zbadać każdą sprawę na miejscu, żądać złożenia wyjaśnień, przedstawienia akt każdej sprawy (również akt sądowych i prokuratorskich), zlecać sporządzanie ekspertyz i opinii. Po zbadaniu sprawy, jeżeli **Rzecznik stwierdził naruszenie praw i wolności człowieka i obywatela (w tym naruszenie zasady równego traktowania)**, może:

- ◆ skierować **wystąpienie do organu, organizacji lub instytucji**, w których działalności stwierdził naruszenie,

- ◆ **zwrócić się do organu nadrzędnego** z wnioskiem o zastosowanie środków przewidzianych w przepisach prawa – np. przeprowadzenie kontroli lub wyciągnięcie konsekwencji wobec osób bezpośrednio odpowiedzialnych za naruszenie,
- ◆ żądać wszczęcia **postępowania w sprawach cywilnych**, jak również wziąć udział w każdym toczącym się postępowaniu – np. żądając zasądzenia zadośćuczynienia za naruszenie godności osoby dyskryminowanej,
- ◆ żądać wszczęcia **postępowania karnego** w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu – np. przestępstwo nawoływania do nienawiści na tle rasowym, narodowościowym, etnicznym lub wyznaniowym,
- ◆ zwrócić się o wszczęcie **postępowania administracyjnego** (gdy stwierdzi beczynność właściwego organu), wnosić skargi do sądu administracyjnego, a także uczestniczyć w tych postępowaniach – np. w postępowaniu przed Szefem Urzędu do spraw Cudzoziemców, postępowanie przed Prezesem Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Rzecznikiem Praw Pacjenta,
- ◆ wystąpić z wnioskiem o ukaranie, a także o uchylenie prawomocnego rozstrzygnięcia w **postępowaniu w sprawach o wykroczenia** – np. w sprawach o naruszenie zakazu dyskryminacji w zatrudnieniu, ukrywanie towaru lub umyślnej, bez uzasadnionej przyczyny, odmowy sprzedaży towaru (np. ze względu na rasę lub orientację seksualną klienta),
- ◆ wnieść **kasację** lub inny nadzwyczajny środek odwoławczy od prawomocnego orzeczenia, na zasadach i w trybie określonych w przepisach procesowych.

Jeżeli Rzecznik nie podejmie decyzji o samodzielnym prowadzeniu postępowania **może doradzić wnioskodawcy, z jakich innych środków prawnych może skorzystać** (wskazuje przysługujące

wnioskodawcy środki działania) lub przekazać sprawę według właściwości do innego organu władzy publicznej.

Niżej wymienione środki prawne osoba, która doświadczyła dyskryminacji, może podjąć samodzielnie – niektóre z nich może podjąć również Rzecznik Praw Obywatelskich, jeżeli poweźmie wiadomość o naruszeniu zasady równego traktowania.

1033 skargi w zakresie szeroko rozumianej zasady równego traktowania wpłynęło do Rzecznika Praw Obywatelskich w roku 2011. Stanowiło to **niespełna 2% wszystkich skarg skierowanych do Rzecznika w tym roku.**

Dlaczego tak ważne jest zawiadomienie Rzecznika Praw Obywatelskich o przypadkach dyskryminacji?

Każda skarga dotycząca nierównego traktowania jest dla Rzecznika cenną informacją na temat stanu przestrzegania zasady równego traktowania w Polsce i stanowi podstawę do podejmowania przez niego działań systemowych.

Instytucje i organy zajmujące się równym traktowaniem w całej Europie otrzymują bardzo małą liczbę skarg dotyczących dyskryminacji – Rzecznik Praw Obywatelskich i inne organy państwa podejmują natomiast przewidziane prawem środki dzięki informacjom, które otrzymują od osób doświadczających nierównego traktowania. Istotne jest zgłaszanie problemów dotyczących nawet drobnych, codziennych spraw, związanych z naruszeniem zasady równego traktowania.

Zgodnie z badaniami przeprowadzonymi przez Agencję Praw Podstawowych na przedstawicielach mniejszości w 27 państwach członkowskich Unii Europejskiej

57% ankietowanych nie zdawała sobie sprawy z istnienia jakichkolwiek przepisów prawa zakazujących dyskryminacji,

80% ankietowanych nie potrafiło wskazać żadnego organu, instytucji lub organizacji pozarządowej, która zajmuje się pomocą ofiarom dyskryminacji,

82% spośród tych ankietowanych, którzy w ostatnim roku doświadczyli dyskryminacji, nigdy nie złożyła skargi do żadnego organu, instytucji lub organizacji pozarządowej.

Osoby składające skargę do Rzecznika Praw Obywatelskich mogą zastrzec swoje dane osobowe wyłącznie do jego wiadomości – wniosek nie wymaga zachowania żadnej szczególnej formy i nie podlega opłacie.

Pozew cywilny

Dyskryminacja ze względu na cechę osobistą może prowadzić do naruszenia dóbr osobistych, o których mowa w art. 23 Kodeksu cywilnego. Dobra osobiste człowieka to m.in. zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, wizerunek, nietykalność mieszkania, ale również niewymieniona w tym przepisie, chroniona natomiast na podstawie art. 30 Konstytucji, **godność człowieka**.

Pojęcie godności człowieka związane jest z poczuciem własnej wartości, również z powodu posiadanej narodowości, wyznania czy innej cechy osobistej, oczekiwaniem szacunku ze strony innych ludzi, poczuciem podmiotowości i tożsamości, możliwości postępowania zgodnie z własną wolą i wynikającym z niej systemem wartości.

Do naruszenia godności dochodzi wówczas, gdy inna osoba daje wyraz gorszej ocenie, co wzbudza uzasadnione uczucie dyskomfortu psychicznego – np. wyszydzając, poniżając czy okazując w inny sposób pogardę. Gdy do naruszenia godności dochodzi z powodu czyjejś rasy, orientacji seksualnej czy innej cechy osobistej, mamy do czynienia z dyskryminacją.

Każdy, czyje dobro osobiste, w tym godność osobista, zostało naruszone lub zagrożone, zgodnie z art. 24 Kodeksu cywilnego może domagać się:

- ◆ **zaniechania** działania zagrażającego dobrom osobistym,
- ◆ **podjęcia czynności zmierzających do usunięcia skutków naruszenia** – np. poprzez złożenie oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie (np. opublikowanie takiego oświadczenia w prasie, przeproszenie na piśmie),
- ◆ **zadośćuczynienia pieniężnego** za doznaną krzywdę (na podstawie art. 445 i art. 448 Kodeksu cywilnego),
- ◆ **zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny** (na podstawie art. 448 Kodeksu cywilnego).

Jeżeli naruszenie dóbr osobistych doprowadziło do wyrządzenia jakiejś szkody majątkowej, tj. uszczerbku w dobrach i interesach poszkodowanego, który da się wyrazić w pieniądzu, poszkodowany może żądać naprawienia szkody, w tym poprzez wypłatę stosownego odszkodowania. Odszkodowanie powinno pokryć wszelkie szkody poniesione w związku z naruszeniem dóbr osobistych.

Odszkodowanie na podstawie ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania

Każdy, wobec kogo naruszona została zasada równego traktowania, ma prawo do odszkodowania (a więc naprawienia szkody majątkowej) również na podstawie art. 13 ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania. W postępowaniu, w którym żądanie zasądzenia odszkodowania oparte jest na art. 13 ustawy, poszkodowany powinien **jedynie uprawdopodobnić fakt naruszenia zasady równego traktowania** – to podmiot, który dopuścił się naruszenia, zobowiązany jest do wykazania, że do naruszenia nie doszło, tj. do przedstawienia dowodów, że różnicując sytuację określonej osoby, kierował się obiektywnymi i rozsądnymi powodami.

Zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa

Niektóre z dyskryminujących zachowań wyczerpują znamiona przestępstwa. W takim przypadku, możliwe jest złożenie zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa w dowolnej formie – ustnej lub pisemnej – w jednostce policji lub prokuratury. Przy składaniu zawiadomienia w formie ustnej, przyjmujący zawiadomienie powinien **sporządzić protokół** z przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie i przesłuchania w charakterze świadka osoby zawiadamiającej.

Przykłady przestępstw popełnianych na tle dyskryminacyjnym:

- ◆ ograniczanie człowieka w przysługujących mu prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową lub bezwyznaniowość (art. 194 kk),
- ◆ publiczne propagowanie faszystowskiego lub innego ustroju totalitarnego lub nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość (art. 256 kk),

- ◆ publiczne znieważanie grupy ludności albo poszczególnej osoby lub naruszenie jej nietykalności cielesnej z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości (art. 257 kk),
- ◆ stosowanie przemocy lub groźby bezprawnej wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości (art. 119 kk),
- ◆ dopuszczenie się zabójstwa, spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu lub stworzenie warunków życia groźących biologicznym wyniszczeniem dla osób należących do grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub grupy o określonym światopoglądzie, w celu jej wyniszczenia w całości albo w części (art. 118 kk).

Ściganiu podlegają również inne przestępstwa, które nie zawierają bezpośrednich odniesień do grup szczególnie narażonych na dyskryminację, ale które mogą być związane z dyskryminacją, np.:

- ◆ naruszenie nietykalności cielesnej (art. 217 kk), przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu (art. 148 – 162 kk), znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stosunku zależności od sprawcy (art. 297 kk),
- ◆ obrażanie uczuć religijnych innych osób, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych (art. 196 kk),
- ◆ złośliwe lub uporczywe naruszanie praw pracownika, wynikających ze stosunku pracy lub ubezpieczenia społecznego (np. złośliwe i uporczywe naruszanie zasady równego traktowania w zatrudnieniu, art. 218 kk),

Przykładowe wykroczenia związane z naruszeniem zasady równego traktowania:

- ◆ ukrywanie towaru lub odmowa sprzedania towaru umyślnie i bez uzasadnionej przyczyny (art. 135 kw),
- ◆ odmowa świadczenia usługi umyślnie i bez uzasadnionej przyczyny (art. 138 kw),
- ◆ złośliwe niepokojenie w celu dokuczenia innej osobie (art. 107 kw).

Skarga do Państwowej Inspekcji Pracy, odszkodowanie od pracodawcy, postępowanie pojednawcze przed komisją pojednawczą

Pracownik, który w miejscu pracy doświadczył dyskryminacji, może zwrócić się do **Państwowej Inspekcji Pracy** ze skargą, której wniesienie spowoduje przeprowadzenie przez inspektorów pracy kontroli. Co ważne, pracownicy Państwowej Inspekcji Pracy przeprowadzający kontrolę są obowiązani do nieujawniania informacji, że kontrola przeprowadzana jest w następstwie skargi, chyba że zgłaszający skargę wyrazi na to pisemną zgodę. **Pracownik, który zawiadomi PiP o naruszeniu zasady równego traktowania przez pracodawcę, może zatem zachować anonimowość.**

W wyniku przeprowadzonej kontroli, w razie stwierdzenia przez inspektora pracy, że doszło do naruszenia przepisów m.in. dotyczących zakazu dyskryminacji, inspektor pracy może wydać decyzję o nakazaniu usunięcia stwierdzonych uchybień, skierować wystąpienie lub wydać polecenie w celu usunięcia naruszenia.

Na podstawie przepisów Kodeksu pracy, osoba, wobec której pracodawca naruszył zasadę równego traktowania w zatrudnieniu, ma prawo do **odszkodowania** w wysokości nie niższej niż minimalne

wynagrodzenie za pracę. Pozew należy skierować przeciwko pracodawcy do **sądu pracy** właściwego ze względu na siedzibę pracodawcy bądź przed sąd, w którego okręgu praca jest, była lub miała być wykonywana, bądź też przed sąd, w którego okręgu znajduje się zakład pracy. Pracownik wnoszący powództwo do sądu pracy i ubezpieczeń społecznych **nie ma obowiązku uiszczania kosztów sądowych**. W sprawach dotyczących naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu, pracownik powinien **jedynie uprawdopodobnić, że doszło do różnicowania jego sytuacji ze względu na posiadaną przez niego cechę osobistą** (np. niepełnosprawność) – to pracodawca zaś musi udowodnić, że kierował się obiektywnymi powodami.

Przed skierowaniem sprawy na drogę sądową pracownik może żądać wszczęcia **postępowania pojednawczego przed komisją pojednawczą**. Postępowanie przed komisją pojednawczą ma na celu zawarcie ugody.

Zgodnie z przepisami Kodeksu pracy, skorzystanie przez pracownika z uprawnień przysługujących z tytułu naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu nie może być podstawą niekorzystnego traktowania pracownika, a także nie może powodować jakichkolwiek negatywnych konsekwencji wobec pracownika lub osoby, która udzieliła mu w tym zakresie wsparcia.

POZASĄDOWE ŚRODKI DZIAŁANIA, MOŻLIWE DO PODJĘCIA W SPRAWACH NARUSZENIA ZASADY RÓWNEGO TRAKTOWANIA

W sprawach naruszenia zasady równego traktowania w różnych obszarach możliwe jest nie tylko wytoczenie powództwa cywilnego czy złożenie zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa lub wykroczenia. Istnieje wiele organów administracji państwowej, do których można się zwrócić również w sprawach związanych z naruszeniem zasady równego traktowania.

Wniosek do Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych

Na wniosek osoby zainteresowanej, Generalny Inspektor nakazuje przywrócenie stanu zgodnego z prawem – m.in. może nakazać usunięcie uchybień, uzupełnienie, uaktualnienie, sprostowanie, udostępnienie lub nieudostępnienie danych osobowych, zastosowanie dodatkowych środków zabezpieczających zgromadzone dane osobowe czy usunięcie danych osobowych. **Wnioskodawca może zastrzec swoje dane osobowe do wiadomości GIODO** w przypadku, gdy skarga dotyczy naruszenia przepisów o ochronie danych osobowych większej liczby osób (np. sprawcą naruszenia jest pracodawca). Skargę można składać pisemnie, ustnie do protokołu (osobiście w Biurze Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych) lub za pośrednictwem elektronicznej skrzynki podawczej. **Wniosek do GIODO podlega opłacie skarbowej w kwocie 10 zł.** www.giodo.gov.pl Biuro Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych, ul. Stawki 2, 00-193 Warszawa, infolinia 800 190 590

Wniosek do Rzecznika Praw Pacjenta

Wniosek o wszczęcie postępowania wyjaśniającego w sprawie naruszenia prawa pacjenta może złożyć pacjent lub inna osoba. **Wniosek jest wolny od opłat**, należy w nim wskazać oznaczenie wnioskodawcy, dane pacjenta, którego praw sprawa dotyczy i zwięzły opis stanu faktycznego. Po przeprowadzeniu postępowania wyjaśniającego, w razie stwierdzenia naruszenia praw pacjenta, Rzecznik może skierować wystąpienie do organu, organizacji lub instytucji, w których działalności stwierdził naruszenie praw pacjenta, w którym Rzecznik formułuje opinie lub wnioski co do sposobu załatwiania sprawy, a także może żądać wszczęcia postępowania dyscyplinarnego lub zastosowania sankcji służbowych. Ponadto, w sprawach cywilnych dotyczących naruszenia praw pacjenta, Rzecznik może z urzędu lub na wniosek strony żądać wszczęcia postępowania lub wziąć udział w już toczącym się postępowaniu.

www.bpp.gov.pl Biuro Rzecznika Praw Pacjenta, al. Zjednoczenia 25, 01-829 Warszawa, infolinia 800 190 590

Skarga do Rzecznika Ubezpieczonych

Rzecznik Ubezpieczonych reprezentuje interesy osób ubezpieczających, ubezpieczonych, uposażonych lub uprawnionych z umów ubezpieczenia, członków funduszy emerytalnych, uczestników pracowniczych programów emerytalnych, osób otrzymujących emeryturę kapitałową lub osób przez nie uposażonych.

Rzecznik rozpatruje skargi w **indywidualnych sprawach**. Rzecznik podejmuje czynności z urzędu lub na wniosek osób, które wystąpiły do niego ze skargą lub prośbą o interwencję. Rzecznik, po zapoznaniu się ze skierowanym do niego wnioskiem, może podjąć czynność, wskazać wnioskodawcy przysługujące mu prawa i środki działania, przekazać sprawę według właściwości lub nie podejmować czynności, o czym zawiadamia, uzasadniając swoje stanowisko, wniosko-

dawcę oraz osobę, której sprawa dotyczy. Rzecznik może wytaczać powództwo na rzecz konsumentów w sprawach dotyczących nieuczciwej praktyki rynkowej dotyczącej działalności ubezpieczeniowej, jak również za zgodą powoda wziąć udział w toczącym się już postępowaniu.

www.rzu.gov.pl Biuro Rzecznika Ubezpieczonych, al. Jerozolimskie 44, 00-024 Warszawa

Powiatowy lub miejski rzecznik konsumentów

Miejscy i powiatowi rzecznicy konsumentów zapewniają **bezpłatną pomoc prawną konsumentom** w sprawach indywidualnych. Rzecznik konsumentów może wytoczyć powództwo na rzecz konsumenta albo, za jego zgodą, wstąpić do już toczącego się sporu z przedsiębiorcą w sprawach o ochronę interesu konsumentów. Rzecznik konsumentów może również występować w sprawach o wykroczenia na szkodę konsumentów, w których pełni rolę oskarżyciela publicznego.

www.uokik.gov.pl infolinia Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów 800 007 707

Skarga do Rzecznika Praw Dziecka

Rzecznik Praw Dziecka stoi na straży praw dziecka określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Konwencji o prawach dziecka i innych przepisach prawa, w szczególności prawa do życia i ochrony zdrowia, prawa do wychowania w rodzinie, prawa do godziwych warunków socjalnych i prawa do nauki, z poszanowaniem odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców.

Rzecznik podejmuje działania przewidziane w ustawie z własnej inicjatywy lub biorąc pod uwagę **informacje pochodzące od obywateli**, wskazujące na naruszenie praw dziecka. Rzecznik może m.in. żądać wszczęcia i brać udział w postępowaniach sądowych,

w sprawach nieletnich, w sprawach o wykroczenia. Rzecznik może również zwracać się do właściwych organów, organizacji lub instytucji o podjęcie działań na rzecz dziecka z zakresu ich kompetencji. Z Biurem Rzecznika Praw Dziecka można kontaktować się osobiście, za pośrednictwem poczty elektronicznej, telefonicznie lub wysyłając list.

www.brpd.gov.pl Biuro Rzecznika Praw Dziecka, ul. Przemysłowa 30/32, 00-450 Warszawa

Skarga do Prezesa Urzędu Lotnictwa Cywilnego

Prezes Urzędu Lotnictwa Cywilnego za pośrednictwem Komisji Ochrony Praw Pasażerów rozpatruje **skargi** w sprawie naruszenia rozporządzenia (WE) nr 1107/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. **w sprawie praw osób niepełnosprawnych oraz osób o ograniczonej sprawności ruchowej podróżujących drogą lotniczą**, po wyczerpaniu procedury reklamacyjnej u przewoźnika. Skargi mogą zatem dotyczyć nieuzasadnionej odmowy przez przewoźnika lub organizatora, ze względu na niepełnosprawność lub ograniczoną sprawność ruchową pasażera, przyjęcia rezerwacji na lot lub zabrania na pokład osoby posiadającej ważny bilet i rezerwację w porcie lotniczym, do którego stosuje się rozporządzenie, czy naruszenia prawa do udzielenia pomocy w taki sposób, aby osoba z niepełnosprawnościami mogła skorzystać z lotu, na który ma rezerwację. Ciężar udowodnienia, że uprawnienia przysługujące pasażerowi nie zostały naruszone, obciąża przewoźnika lotniczego. Prezes Urzędu stwierdza w drodze decyzji brak naruszenia prawa przez przewoźnika lotniczego albo naruszenie prawa przez przewoźnika lotniczego, określając zakres nieprawidłowości oraz nakładając karę.

www.ulc.gov.pl Urząd Lotnictwa Cywilnego, Komisja Ochrony Praw Pasażerów, ul. M. Flisa 2, 02-247 Warszawa

ORGANIZACJE POZARZĄDOWE

Przeciwdziałaniem dyskryminacji zajmują się też liczne organizacje pozarządowe, które udzielają **bezpłatnych porad prawnych** i **zapewniają wsparcie w reprezentacji osób doświadczających dyskryminacji przed sądami i organami administracji publicznej**.

Wykaz organizacji pozarządowych, do których można się zwrócić o pomoc, znajduje się na stronie internetowej Biura Rzecznika Praw Obywatelskich www.rpo.gov.pl.

KONTAKT Z RZECZNIKIEM PRAW OBYWATELSKICH

Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich

Aleja Solidarności 77

00-090 Warszawa

www.rpo.gov.pl

biurorzecznika@rpo.gov.pl

Infolinia Obywatelska: 800 676 676

Poniedziałek: w godzinach od 10.00 do 18.00

Wtorek–piątek: w godzinach od. 8.00 do 16.00

Pełnomocnicy terenowi:

Pełnomocnik Terenowy w Gdańsku

ul. Chmielna 54/57

80-748 Gdańsk

tel. +48 58 764 73 02

Pełnomocnik Terenowy w Katowicach

ul. Jagiellońska 25 pokój 122

40-032 Katowice

tel. +48 32 72 86 800

Pełnomocnik Terenowy we Wrocławiu

ul. Wierzbowa 5

50-056 Wrocław

tel. +48 71 34 69 115

Punkty Przyjęć Interesantów RPO:

Bydgoszcz

Kujawsko-Pomorski Urząd Wojewódzki, ul. Jagiellońska 3

w pokoju nr 28

W każdy trzeci piątek miesiąca w godzinach od 11:00 do 15:00

Częstochowa

Urząd Miasta, ul. Śląska 11/13 p. 134

W każdy ostatni czwartek miesiąca w godzinach od 10:00 do 15:00

Kraków

Małopolski Urząd Wojewódzki, ul. Basztowa 22

W każdy drugi poniedziałek miesiąca w godzinach od 11:00 do 15:00

Olsztyn

Starostwo powiatowe, ul. Partyzantów 64

W każdą drugą środę miesiąca w godzinach od 11:30 do 16:00

Wałbrzych

Starostwo powiatowe, Al. Wyzwolenia 24

W każdy trzeci piątek miesiąca w godzinach od 10:00 do 14:00

Lublin

Lubelski Urząd Wojewódzki, ul. Spokojna 4 p. 46

W każdy ostatni piątek miesiąca w godzinach od 10.00 do 15.00

Kielce

Świętokrzyski Urząd Wojewódzki

Raz na kwartał w godzinach od 11.00 do 15.00

(informacja o terminie tel. +48 32 72 86 800)